

Споменик захвалности Француској
Monument of Gratitude to France

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

A LA FRANCE

MCMXXX

Споменик захвалности Француској

Споменик културе од великог значаја

*Свечаност откривања споменика 11.11.1930.
Ceremonial unveiling of the monument, 11.11.1930*

На дан дванаесте годишњице од окончања Првог светског рата, 11. новембра 1930. године, у присуству краља Александра Карађорђевића и краљице Марије, Краљевске владе, високих званица делегације француске владе, солунских ратника и истакнутих грађана, удружења, школа и велике масе света, на Великом Калемегдану свечано је откривен Споменик захвалности Француској.

Након незапамћене епопеје српске војске током Првог светског рата, голготе преласка преко Албаније и готово нестварног подвига пробоја

Солунског фронта, у одсудним данима исковано је војно савезништво и пријатељство две државе. По завршетку рата, српски интелектуалци окупљени око Друштва некадашњих ученика француских школа и Друштва пријатеља Француске, покренули су иницијативу да се у знак захвалности за упућену војну и просветну помоћ Француске током и након рата, у Паризу или Београду подигне споменик као трајно сведочанство и залог очувања српско-француског пријатељства и савезништва склопљеног током дана великих искушења. Тим поводом, 1924. године оформљен је

Скица за споменик, Београдске општинске новине бр. 21-22, 1930.
Model of the sculpture, Belgrade municipal bulletin No. 21-22, 1930.

Одбор за подизање споменика на чијем челу је био истакнути лекар, један од оснивача Медицинског факултета у Београду, др Нико Миљанић (1892–1957), и започето прикупљање прилога, а агилном акцијом овог одбора убрзо су прикупљена значајна средства. Историјат споменика такође указује на 1921. годину када Одбор Београдске општине доноси Одлуку о подизању надгробног споменика у знак захвалности и пијетета према француским војницима погинулим при одбрани Београда 1915. године.

Након рата, Краљевина Србија престаје да постоји као таква, а Београд као престоница нове и сложене Краљевине Срба Хрвата и Словенаца, затим Југославије, убрзано се обнавља и украшава. Доласком у посед војног земљишта на Калемегдану, Београдска општина 1928. године уступа парцелу за споменик *“на најлепшем месту у центру Калемегданског парка који доминира једним од најлепших европских пејзажа у чијој близини ће*

се ускоро уздизати дом Француске” (зграда Француског посланства грађена је 1928-1932). Овакав гест Француска је узвратила подизањем споменика у Паризу краљевима Петру I Ослободиоцу и Александру I Ујединитељу, споменицима у Орлеану и Марсељу, а једна од централних авенија Париза названа је по Краљу Петру I.

Реализација Споменика поверена је једном од најзначајнијих југословенских скулптора, аутору светског гласа, Ивану Мештровићу (Врпоље, данашња Хрватска 1883 - Саут Бенд, Индијана САД, 1962), који дело изводи у свом атељеу - галерија *“Мештровић”* у Загребу, где је у Љеваоници умјетнина АЛУ 1930. године одливено у бронзи, техником *“изгубљеног воска”*. Модел је одливан из четрнаест делова, спојених у два дела уздужно подељене скулптуре која је након њиховог допремања у Београд склопљена на лицу места. Монументална фигура висока преко четири метра, представља Француску која у ратном замаху притиче у помоћ Србији. Експресивни покрет снажне женске фигуре - значајан мотив стваралачког опуса Мештровића, алегоријским ликовним говором изражава и глорификује национални дух Француске, сугеришући атрибуте динамизма, вођства, храбрости, вере. Монументалност која стоји у центру Мештровићевог скулпторског израза, додатно је наглашена поставком крупних, сведених форми централне женске фигуре на седам метара висок постамент од пуних блокова тзв. брачког *“мермера”* (сивац јадранског типа који временом постаје бео). Пирамидалним низањем сегмената одмереног волумена у оквиру геометријски решеног постамента, успостављен је ритам постепеног наглашавања централног призора и стилско јединство споменика и партера, геометријски уређеног по принципима француског врта. Прилаз споменику постављеном на крају главне парковске алеје, продужава се преко граница парка, дуж главне градске улице (Кнез Михаилове) и даље, истичући га као значајну визуелну одредницу. На прочељу је уклесана година подизања и посвета *“A la France”*, а на зачељу натпис *“Волимо Француску као што је она волела нас 1914-1918”*. Структура доње зоне постамента је на бочним странама у нивоу посматрача обогаћена клесаним рељефним композицијама наративног садржаја, које су у сплиту по Мештровићевим цртежима извели његови ученици, вајари - Франо Кршинић који води радове и Антун Аугустинчић, затим и Грга

Антунац, Шиме Дујмић и Орландини. Рељефи не задиру у простор ван равни постамента и доследно спроводе концепцију зидања, уз прецизно уклапање клесаних делова са видљивим спојницама у духу египатског монументализованог рељефа, не представљајући апликације на постаменту већ његов органски део што стоји у концепцији Мештровићеве скулптуре. Рељефне представе описују главне заслуге: строги репетицијски низ фигура рељефа “Ратници” са леве стране који уводи композицијски принцип изокефалије са узором у плитком асирском рељефу стрелаца – мотив који Мештровић разрађује кроз рељеф и литографију, говори о војном савезништву српских и француских трупа на Солунском фронту; на супротној страни, финије моделована “Сорбона” сугерише просветну помоћ упућену српској омладини током и након рата. Првобина скица за овај рељеф која се налази у галерији “Мештровић” и приказује Француску као жену која доји српску децу, измењена је након сугестија директора Француског института у Загребу и личног пријатеља аутора (Raymond Warnier).

Национални симбол тријумфа Француске Републике у виду женског лика “Маријане” након револуције и пада монархије у Француској налази израз у бројним делима – са покликом Марсељезе на уснама изображена је као предводница у борби на рељефу “Полазак добровољаца” Франсоа Рида на Тријумфалној капији у Паризу; на чувеној слици Ежена Делакроа посвећеној револуцији представљена је као “Слобода која предводи народ”, док је на Домијеовој слици “Република” која се налази у Музеју Орсеј, приказана као велика мајка која доји своју децу. Ове и сличне алегорijske представе Француске у виду одлучног женског лика са карактеристичном фригијском капом као препознатљивим обележјем, представљају јасне одреднице од значаја за уобличавање Мештровићевог споменика на Калемегдану.

Стилизација форме и драматичност наглог покрета фигуре по скулпторском изразу приближавају ово дело сецесији. Логика покрета чији јак искорак води порекло од каснохеленистичке скулптуре, заснована је на пребацивању укупне тежине фигуре на стопало леве

Општи изглед споменика
General view of the monument

ноге и успостављању статичког еквилибра између доминантних планова - тордираних маса горњег дела са истуреним десним раменом и простирања дугачког, затегнутог лука десне ноге са збирним волуменом драперије и леве руке. Распоред главних планова и бочна поставка рељефа преносе главни аспект сагледавања споменика на стране. Упркос чињеници да је бочни аспект ликовно садржајнији, Мештровић успоставља фронталну оријентацију фигуре ка посматрачу како би оваквим (идеалним) фронталним положајем, били додатно наглашени достојанство и значај изображеног лика. Одступање од натуралистичког приступа и модерни упливи, најочљивији су у третирању драперије чији фантазам форме на зачељу чини фигуру скоро

непрепознатљивом. Придруживање волумена леве руке бочним плановима драперије у функцији је успостављања готово аеродинамичне форме, при чему хоризонтално простирање набора тканине сугерише силовитост покрета и приближава фигуру узлету. У оваквом простирању усковитланих набора драперије назире се тежња аутора да њихов волумен замени бочне планове крила и дело приближи идеалу скулптуралне представе победе - чувеној каснохеленистичкој скулптури "Нике са Самотраке".

Споменик је постављен у близини Крађорђеве капије Београдске тврђаве, на месту некадашњег Споменика Карађорђу, који након тријумфалног повратка из победа у Балканским ратовима 1913. године подиже Министарство војно, у циљу обележавања сто година од формирања регуларне војске коју је установио војда Карађорђе. Споменик Карађорђу 1916. године динамитом су срушиле аустроугарске окупационе трупе, са намером да га замене колосалном бронзаном фигуром Фрање Јосифа, која је након рата пронађена на једном савском шлепу и претопљена у звона за православне цркве, од којих је највеће поклоњено цркви Ружици на Калемегдану. Организовање подизања споменика Карађорђу започето 1857. године спада у најраније активности везане за подизање јавних споменика у Србији. Мештровићев споменик постављен на овом месту користи снажну симболику тврђаве као попришта борбе и изузетну позицију над рекама, превиђајући национално-историјски значај ове локације предвиђене за подизање споменичке меморије на Карађорђа.

Споменик Захвалности Француској припада раздобљу Мештровићевог стваралаштва после Првог светског рата, током ког су настали његови најбројнији споменици монументалне концепције, редукованих детаља и наглашене основне идеје. Овај споменик уводи нову концепцију експресивности уместо до тада уобичајене реалистичке и наративне концепције, допринесећи развоју јавних споменика у Београду; због свог културног и историјског значаја, проглашен је за споменик културе 1965. године, а 1983. године утврђен је за добро од великог значаја за Републику Србију ("Сл. Гласник РС" бр.28/83).

Литература

- Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда
- Светислав Мародић, Споменик захвалности Француској, Б.О.Н. бр. 21-22, новембар 1930.
- Пред свечаност откривања споменика захвалности Француској, Политика 9.11.1930.
- Мила Јефтовић, Споменик Карађорђу Пашка Вучетића, Наслеђе бр. 3, 2001. год.
- Освећење цркве Ружице, Политика 12.10.1925.

Monument of Gratitude to France

Cultural monument of great value

*Свечаност откривања споменика, 11.11.1930.
Ceremonial unveiling of the monument, 11.11.1930*

On 11 November 1930, the 12th anniversary day of the end of the First World War, a memorial of gratitude to France in Belgrade's Veliki Kalemegdan Park was formally unveiled in the presence of King Alexander and Queen Maria, the royal government, the delegation of the French government, Serbian war veterans, distinguished citizens, associations, schools, and a large crowd of people.

In the decisive days of the war after the epic battles of the Serbian Army, its perilous withdrawal across Albania and the almost inconceivable feat of breaching the enemy lines on the Salonika (Macedonian) Front, a military alliance and friendship between two countries had been forged. After the war, Serbian intellectuals gathered around the Association of French Schools Alumni and the Society of Friends of France initiated erection, in Belgrade or Paris, of a monument to France, as a token of gratitude for her military and educational

aid during and after the war, and of the friendship built in the days of greatest trials. In 1924 the Committee for Erecting a Monument chaired by Niko Miljanić (1892–1957), a physician, one of the founders of the Belgrade University School of Medicine, was set up. The Committee succeeded in raising considerable funds within a short span of time. Of relevance to the history of the monument is also the year 1921, when Belgrade City Council made the decision to erect a gratitude and honour memorial to the French soldiers who had lost their lives defending Belgrade in 1915.

After the war, the Kingdom of Serbia ceased existing as such, becoming part of a newly-created complex state, the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, subsequently Yugoslavia, and Belgrade, as its capital, saw a period of reconstruction and embellishment. In 1928, the City Council of Belgrade

Бронзна фигура
Bronze statue

allocated a parcel of land in Kalemegdan, formerly possessed by the Army, for the monument: “in the most beautiful part of Kalemegdan Park, which commands one of the most beautiful European landscapes, and in the vicinity of which the home of France will be rising soon” (the French embassy built in 1928–32). France responded to this gesture by setting up monuments to King Peter I the Liberator and King Alexander I the Unifier in Paris, memorials in Orleans and Marseilles, and by naming one of central Paris avenues after King Peter I of Serbia.

The design of the monument was entrusted to the world renowned Yugoslav sculptor Ivan Mestrovic (Vrpolje, modern Croatia, 1883 – South Bend, Indiana, USA, 1962), who made a model in his Zagreb studio (Mestrovic Gallery). The sculpture was cast in fourteen pieces at the Art Foundry of the Academy of Fine Arts using the lost wax technique. The pieces were joined to form two halves of the vertically divided sculpture, transported to Belgrade and assembled together on the site. The monumental figure, over four metres tall, represents France rushing to Serbia’s aid. The expressive movement of the allegorical female figure, an important motif in Mestrovic’s sculptural work, evokes and glorifies the national spirit of France, suggesting energy, leadership, courage and faith. Monumentality, typical of Mestrovic’s sculptural expression, is emphasized by mounting the massive form of the central female figure on a seven-metre-high pedestal made of blocks of Brač “marble” (in fact, grey Adriatic limestone turning white with time). The pyramidal structure of its geometric mass sets the rhythm of gradual increase in emphasis towards the central scene and ensures stylistic unity between the monument and the surrounding ground laid out in the geometric pattern of the French garden. By virtue of being located at the far end of the main alley that extends beyond the park borders and into the city’s main street (Knez Mihailova), the monument becomes a significant visual landmark. Engraved on its front are the year of erection and the dedication “A la France”, and on the back, the inscription “We love France as she loved us 1914–1918”. The sides of the base of the pedestal feature narrative compositions in low relief at the eye level of the viewer. The reliefs were executed after Mestrovic’s drawings by the sculptors Frano Kršinić, who oversaw the work, and Antun Augustinčić, as well as Grga Antunac, Šime Dujmić and Orlandini. Without encroaching into the surrounding space, the

reliefs form an organic part of the pedestal, with the carved sections fitted with precision, while leaving the joints visible in the spirit of Egyptian monumentalized relief. The repetitive row of figures in the scene known as Warriors on the left side follows the principle of isocephaly on the model of the bas-relief depicting Assyrian archers, a motif Mestrovic elaborated in relief and lithography. It evokes the bond forged by Serbian and French soldiers on the Salonika Front. On the opposite side, the more softly modelled allegory of the Sorbonne alludes to the French educational aid extended to Serbian youths during and after the war. The original sketch for this relief, depicting France as a woman breastfeeding Serbian children (now kept at Mestrovic Gallery), was altered at the suggestion of the Director of the French Institute in Zagreb (Raymond Warnier). After the revolution and the overthrow of the monarchy, the female figure of Marianne, national symbol of the triumph of French republicanism, found expression in many works of art: she is shown as a leader singing the Marseillaise in Francois Rude's Departure of Volunteers on the Triumphal Arch in Paris; in Eugene Delacroix's famous painting Liberty Leading the People; or as the great mother feeding her children in Daumier's study Republic from the Musée d'Orsay. These and similar allegorical depictions of France as a determined female figure with the characteristic Phrygian bonnet are clear historical references of relevance for Mestrovic's conception of the monument in Kalemegdan.

The manner of formal stylization and the force of movement bring the figure close to the Sezession style. The logic of its vigorous forward motion, which can be traced back to late Hellenistic sculpture, is based on placing the entire weight of the figure on the left foot and establishing static equilibrium between dominant planes: between twisted masses of the upper body with the jutting right shoulder and the long taut arc of the right leg, and the cumulative mass of the drapery and left arm. The arrangement of the main planes and the lateral location of reliefs shift the beholder's viewpoint to the sides of the monument. Even though the side aspect is visually richer, Mestrovic established the (ideal) frontal viewpoint in order to emphasize the dignity and importance of the central figure. A shift away from naturalism and elements of modern inspiration are most readily observable in the treatment of drapery, which assumes a fantastic shape which, viewed from the rear, makes the figure almost unrecognizable. The fusion of the left arm with the drapery serves to produce an almost aerodynamic form, with the horizontal

Релјефи “Сорбона” и “Ратници”
Reliefs “Sorbonne” and “Warriors”

lineation of the drapery folds suggesting the force of movement which almost lifts the figure into the air. The use of the drapery folds suggests the author's idea to evocation of wings, thereby coming closer to the ideal of victory, the famous late Hellenistic winged Nike of Samothrace.

The monument was set up in the vicinity of Karadjordje's Gate of the Fortress of Belgrade, on the former site of the monument to the leader of the First Serbian Resurrection against Ottoman rule, Karadjordje, erected by the Ministry of War in 1913, after the victories in the Balkan Wars, to mark the 100th anniversary of the creation of a regular Serbian army by Kardjorđe. In 1916 the occupying Austro-Hungarian force blew up the monument with dynamite in order to replace it with a colossal bronze statue of Franz Joseph. After the liberation of Belgrade, this statue was found on a Sava barge, melted down and reused for bells for Serbian Orthodox churches, the largest of which was donated to the church popularly known as Ružica, in Kalemegdan. The initiative to erect a monument to Karadjordje launched in 1857 falls among the earliest activities relating to the practice of producing public monuments in Serbia. Mestrovic's monument set up in its former place took advantage of the powerful symbolism of the fortress as

a battlefield site and its remarkable location above the two rivers, overlooking the national and historical significance of the location originally intended for the memorial to Karadjordje.

The Monument of Gratitude to France belongs to the post-WWI phase of Mestrovic's oeuvre which produced the largest number of his monumental works marked by a lessening concern with detail and the emphasis on the underlying idea. The monument introduced expressiveness instead of the hitherto usual realistic and narrative concept, contributing to the evolution of public monuments in Belgrade. Based on its cultural and historical value, it was designated a cultural property in 1965, and a cultural property of great significance for Serbia in 1983 ("Sl. glasnik RS", no. 28/83).

Literature

CHPIB Documentation

Svetislav Marodić, "Spomenik zahvalnosti Francuskoj", B.O.N. no. 21, 21–22 Nov. 1930

"Pred svečanost otkrivanja Spomenika zahvalnosti Francuskoj", Politika, 9. Nov. 1930

"Osvećenje crkve Ružice", Politika, 12 Oct. 1925

Mila Jeftović, "Spomenik Karadjordju Paška Vučetića", Nasledje 3 (2001)

ВОЛИМО ФРАНЦУСКУ
КАО ШТО ЈЕ ОНА
НАС ВОЛЕЛА
1914-1918

Споменик захвалности Француској

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда

За издавача: мр Милица Грозданић, директор

Текст: Александра Ристановић

Лектура: Анђелка Ковачевић

Превод: Марина Адамовић Куленовић

Графички дизајн: Лука Прокић

Фотографија: Снежана Неговановић,

Фотодокументација Завода за заштиту споменика културе града Београда

Тираж: 1000 примерака

Штампа: ЈП „Службени гласник“, Београд

Београд, 2012. година

Завод за заштиту споменика културе града Београда

Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

725.94(497.11 Београд)(036)

РИСТАНОВИЋ, Александра, 1972-
Споменик захвалности Француској =
Monument of Gratitude to France / [текст
Александра Ристановић : превод Марина
Адамовић Куленовић ; фотографија Снежана
Неговановић]. - Београд : Завод за заштиту
споменика културе града Београда = Cultural
Heritage Preservation Institute of Belgrade,
2013 (Београд : Службени гласник). - 10 стр.
: илустр. ; 20 x 20 cm

Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Подаци
о ауторки преузети из колофона. - Текст
штампан двостручно. - Тираж 1.000. -
Библиографија: стр. 6.

ISBN 978-86-81157-82-4

а) Београд - Споменик захвалности
Француској - Водичи
COBISS.SR-ID 198251788

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade